

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

INTERMEDIATE LEVEL OF SPOKEN SANSKRIT

DR. ANURADHA CHOUDRY

**DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
IIT KHARAGPUR**

**Lecture 24: Revision of the third person pronouns and nouns (m/n) in the dual:
Part 1**

CONCEPTS COVERED

- ❑ Revision for पुंलिङ्ग (pumliṅga – masculine) and नपुंसकलिङ्ग (napuṁsakaliṅga – neuter) words ending with अकार (akāra – letter ‘a’) in the द्विवचन (dvivacana – dual) forms
- ❑ Practice of धातुरूप (dhāturūpa – verb conjugation)
- ❑ Building of vocabulary

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision with अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

3rd Person Pronouns and Nouns in the Singular, Dual and Plural
(m 'a' ending)

वचनम् -> एकव. द्विव. बहुव. एकव. द्विव. बहुव. एकव. द्विव. बहुव.
vacanam ekava. dviva. bahuva. ekava. dviva. bahuva. ekava. dviva. bahuva.

विभक्तिः - vibhaktiḥ	किम् – kim (m)	(ए)तद् – (e)tad (m [n])	जनक - janaka (m)	प्रयोगः	अभ्यासः
प्रथमा prathamā	कः kaḥ	के ke	जनकः janakaḥ	अस्ति ... /	लिख् / पाठ्
द्वितीया dvitīyā	कम् kam	(ए)तम् (e)tam	जनकौ janakau	पश्यति ...	वद् / वाच्
तृतीया tritīyā	केन kena	(ए)तेन (e)tena	जनकेन janakena	गच्छति ...	क्रीड् / जल्प्
चतुर्थी catūrthī	कस्मै kaśmai	(ए)तस्मै (e)tasmai	जनकाय janakāya	ददाति... / नमः	यच्छ् / प्रत्यागम्
पञ्चमी pañcamī	कस्मात् kaśmāt	(ए)तस्मात् (e)tasmat	जनकात् janakāt	नयति...	आनी / स्वीकृ
षष्ठी ṣaṣṭhī	कस्य kaśya	(ए)तस्य (e)tasya	जनकस्य janakasya	कार्यम् / अस्ति	गृहम् / भाग्यम्
सप्तमी saptamī	कस्मिन् kaśmin	(ए)तस्मिन् (e)tasmin	जनके janake	प्रीतिः / ... अस्ति	विश्वासः
(सम्बोधनम्) (sambodhanam)			हे जनक he janaka	आगच्छतु.../ खाद्	

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

3rd Person Pronouns and Nouns in the Singular, Dual and Plural
(n 'a' ending)

वचनम् -> एकव. द्विव. बहुव. एकव. द्विव. बहुव. एकव. द्विव. बहुव.
vacanam ekava. dviva. bahuva. ekava. dviva. bahuva. ekava. dviva. bahuva.

विभक्तिः -
vibhaktiḥ

किम् – kim (m)

(ए)तद् – (e)tad (m [n])

मित्र – mitra [n]

प्रयोगः

अभ्यासः

प्रथमा
prathamā

किम्
kim

के
ke

कानि
kāni

(ए)तत्
(e)tat

(ए)ते
(e)te

(ए)तानि
(e)tāni

मित्रम्
mitram

मित्रे
mitre

मित्राणि
mitrāṇi

अस्ति ... /

लिख् / पाठ्

द्वितीया
dvitīyā

केन
kena

कैः
kaiḥ

(ए)तेन
(e)tena

(ए)तैः
(e)taiḥ

मित्रेण
mitreṇa

मित्रैः
mitraiḥ

गच्छति ...

क्रीड् / जल्प्

चतुर्थी
caturthī

कस्मै
kasmai

काभ्याम्
kābhyām

केभ्यः
kebhyaḥ

(ए)तस्मै
(e)tasmai

(ए)ताभ्याम्
(e)tābhyām

(ए)तेभ्यः
(e)tebhyaḥ

मित्राय
mitrāya

मित्राभ्याम्
mitrābhyām

मित्रेभ्यः
mitrebhyaḥ

ददाति... /
नमः

यच्छ् /
प्रत्यागम्

पञ्चमी
pañcamī

कस्मात्
kasmāt

केभ्यः
kebhyaḥ

(ए)तस्मात्
(e)tasmāt

(ए)तेभ्यः
(e)tebhyaḥ

मित्रात्
mitrāt

मित्रेभ्यः
mitrebhyaḥ

नयति...

आनी /
स्वीकृ

षष्ठी
ṣaṣṭhī

कस्य
kasya

कयोः
kayoḥ

केषाम्
keṣām

(ए)तस्य
(e)tasya

(ए)तयोः
(e)tayoḥ

(ए)तेषाम्
(e)teṣām

मित्रस्य
mitrasya

मित्रयोः
mitrayoḥ

मित्राणाम्
mitrāṇām

कार्यम् /
अस्ति

गृहम् /
भाग्यम्

सप्तमी
saptamī

कस्मिन्
kasmīn

केषु
keṣu

(ए)तस्मिन्
(e)tasmīn

(ए)तेषु
(e)teṣu

मित्रे
mitre

मित्रेषु
mitreṣu

प्रीतिः / ...
अस्ति

विश्वासः

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

हे मित्र
he mitra

हे मित्रे
he mitre

हे मित्राणि
he mitrāṇi

आगच्छतु.../
खाद्

सम्भाषणम् (sambhāṣaṇam) - Conversation

सम्भाषणम् (sambhāṣaṇam) - Conversation

प्रश्नाः
praśnāḥ
कः / किम्
kaḥ / kim
कुत्र
kutra
कथम्
katham
किमर्थम्
kimartham
कुतः
kutaḥ
कस्य
kasya
कुत्र / कदा
kutra / kadā

पुंलिङ्गः
pumliṅgaḥ
शिक्षकः
śikṣakaḥ
विद्यालयं
vidyālayam
छात्रेण सह/ शकटेन
chātreṇa saha/ śakaṭena
पाठाय
pāṭhāya
छात्रावासात्
chātrāvāsāt
अन्यछात्रस्य
anyachātrasya
देशे / नववादने
deśe / navavādane
शिक्षक
śikṣaka

नपुंसकलिङ्गः
napuṃsakaliṅga
मित्रम्
mitram
गृहम्
grham
कलत्रेण सह/ यानेन
kalatreṇa saha/ yānena
अपत्याय
apatyāya
उद्यानात्
udyānāt
मन्दिरस्य
mandirasya
नगरे / नवादने
nagare / navādane
मित्र
mitra

धातुः
dhātuḥ
गच्छति
gacchati /
याति
yāti
(to go)

रघुवंशस्य मङ्गलाचरणम् raghuvaṁśasya maṅgalācaraṇam

वागर्थाविव सम्पृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये।

vāgarthāviva sampṛktau vāgarthapratipattaye|

जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ॥

jagataḥ pitarau vande pārvatīparameśvarau||

For the correct grasping of words and their sense, I bow to Parvati and Parameshvara
who are the parents of the universe and are connected together like words and their meaning.

The Age of Kalidasa

Valmiki, Vyasa and Kalidasa are the essence of the history of ancient India; if all else were lost, they would still be its sole and sufficient cultural history. Their poems are types and exponents of three periods in the development of the human soul, types and exponents also of the three great powers which dispute and clash in the imperfect and half-formed temperament and harmonise in the formed and perfect. At the same time their works are pictures at once minute and grandiose of three moods of our Aryan civilisation, of which the first was predominately moral, the second predominately intellectual, the third predominately material.

Sri Aurobindo

Seer, Poet and Philosopher

(15th August 1872 – 5th December 1950)

Conclusion

References

- ❑ Narendra. (1997). *Functional Sanskrit: its communicative aspect*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Narendra. (2003). *Speak Sanskrit: the easy way*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Bala, P. (2019, September 14). *Rasikas.org: A Carnatic Music Community*. Retrieved from Rasikas.org: Carnatic Music Forums: <https://www.rasikas.org/forums/viewtopic.php?t=31634>
- ❑ Aurobindo, S. (2003). *The Complete Works of Sri Aurobindo: Early Cultural Writings (1890 - 1910) (Vol. 1)*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.

शान्तिरस्तु śāntirastu

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

*Thank
you*

